

EĞİTİM SEN

DERS KİTAPLARINDA
TOPLUMSAL CİNSİYET
AYRIMCILIĐI

MERKEZ KADIN SEKRETERLİĞİ

HAYAT BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ARAŞTIRMASI

8 Ekim 09
Ankara

HAYAT BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET

2009 basımlı Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği araştırması Eğitim-Sen Merkez Kadın Sekreterliğine bağlı Merkez Kadın Komisyonu üyelerince gerçekleştirilmiştir. Araştırma Merkezi Kadın Komisyonunun “Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Atölyesi”ne katılan üyelerince yürütülerek raporlaştırılmıştır.*

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın ana hedefi, çocukların toplumsallaşma süreçlerinin ilk yıllarında, Milli Eğitim Bakanlığınca onaylanmış Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki görsellerdeki yetişkin ve çocuk karakterlerinin toplumsal cinsiyete ilişkin ne tür rol modelleri sunduğunu ortaya koymaktır.

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Araştırma kapsamında, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurumu Başkanlığınca onaylanmış 2009 Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki görseller incelenmiştir. Atatürk’e ait resimler ile net görünmeyen küçük çerçeveli resimler kapsam dışı tutulmuş; dede ve nine figürleri de anne ve baba figürü olarak sayılmıştır.

Elde edilen sayısal verilerle statiksel analizler yapılmamış, sayılar arasındaki bağlantılar betimsel olarak analiz edilmiştir.

Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki görsellere ait sayısal veriler aşağıda verilmiştir.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

2009 basımlı ilk öğretim 1., 2., ve 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında, kadınların, erkeklerin, kız ve erkek çocuklarının rolleri, mekanları ve kendilerine verilen roller aşağıdaki gibidir.

---

*Çalışmayı yürüten komisyon üyeleri: Elif Dumanlı, Yaşar Okudan, Aliye Uzunovalı, Emine Akyazılı, Canan Çalağan, Aydan Abanoz, Deniz Beydilli, Hatice Beydilli, İnci Toktaş, Nurşen Yıldırım.

2009 BASIMLI İLKÖĞRETİM 1. SINIF HAYAT BİLGİSİ DERS KİTABI

Resimlerde yer alan figürler açısından;

Toplam kadın sayısı	62
Toplam erkek sayısı	98
Toplam kız çocuk sayısı	165
Toplam erkek çocuk sayısı	253

Mekan paylaşımı açısından;

Mekanlar	Evde	Ev dışında
Kadın	54	8
Erkek	5	93
Kız çocuğu	23	142
Erkek çocuğu	21	232

Rol paylaşımı açısından;

Kadın	Öğretmen	8
	Anne	12
	Müşteri	2
	İşçi	1
	Hekim	1
	Diğer	32

Erkek	Müdür	2
	Öğretmen	1
	Baba	18
	Şair	1
	Doktor	1
	Polis	1
	Diğer (asker, milletvekili, memur, bekçi, sürücü, vatandaş vb.)	74

Kız çocuğu	Çocuk	56
	Öğrenci	109
Erkek çocuğu	Çocuk	56
	Öğrenci	197

2009 BASIMLI İLKÖĞRETİM 2. SINIF HAYAT BİLGİSİ DERS KİTABI

Resimlerde yer alan figürler açısından;

Toplam kadın sayısı	52
Toplam erkek sayısı	58
Toplam kız çocuk sayısı	198
Toplam erkek çocuk sayısı	223

Mekan paylaşımı açısından;

Mekanlar	Evde	Ev dışında
Kadın	26	26 (okul, otobüs, hastane, eczane, tiyatro, laboratuvar, market, sokak, işyeri)
Erkek	17	38 (itfaiye, lokanta, tarla, laboratuvar, Kızılay çadırı, sokak, hastane, tamirhane, market, postane, fırın, mahkeme, tiyatro, işyeri, bahçe)
Kız çocuğu	39	159(okul, yaya yolu, otobüs, deniz kenarı, market, doğa, hastane, sokak, tiyatro, bahçe, tören alanı)
Erkek çocuğu	30	193 (okul, yaya yolu, otobüs, deniz kenarı, market, hastane, sokak, spor salonu, market, tiyatro)

Rol paylaşımı açısından;

Kadın	Öğretmen	10
	Anne	29
	Diğer (diğer; hemşire, yaya, yolcu, doktor, eczacı, oyuncu, müşteri, laborant, mimar)	13

Erkek	Öğretmen	1
	Müdür	2
	Baba	26
	Şair	1
	Diğer (şoför, itfaiyeci, garson, müşteri, çiftçi, bilim insanı, doktor, polis, postacı, fırıncı, temizlikçi, hakim, tamirci, oyuncu, ayakkabıcı, pilot, kasap, halıcı)	29

Kız çocuğu	Çocuk	40
	Öğrenci	148
	Diğer (seyirci, müşteri)	10
Erkek çocuk	Çocuk	56
	Öğrenci	155
	Diğer (seyirci, müşteri, hasta)	12

2009 BASIMLI İLKÖĞRETİM 3. SINIF HAYAT BİLGİSİ DERS KİTABI

Resimlerde yer alan figürler açısından;

Toplam kadın sayısı	89
Toplam erkek sayısı	77
Toplam kız çocuk sayısı	283
Toplam erkek çocuk sayısı	378

Mekan paylaşımı açısından;

Mekanlar	Evde	Ev dışında
Kadın	60	27 (okul, düğün salonu, sokak, hastane, resim atölyesi, mahkeme, terzihane, müzik odası, laboratuvar, ofis, ahır)
Erkek	33	44(sokak, fırın, lokanta, atölye, düğün salonu, iş yeri, kuru temizleme dükkânı, resim atölyesi, tiyatro, gemi, hastane, otel, ordu)
Kız çocuğu	63	33(sokak), 181(okul), 1 (Hastane), 3 (Futbol sahası)
Erkek çocuğu	82	213(okul), 74 (sokak), 8 (spor sahası), 1 (market)

Rol paylaşımı açısından;

Kadın	Öğretmen	14
	Anne	60
	Diğer (elin, aşçı, hasta bakıcı, kuru temizlemeci, doktor, hemşire, teknisyen, müzisyen, memur, terzi, sekreter, çiftçi)	13

Erkek	Baba	39
	Müdür	3
	Diğer (diğer: damat, tamirci, doktor, tiyatrocu, ressam, memur, marangoz, subay, aşçı, fırıncı, garson, ütücü, temizlikçi, çamaşırcı, telekomünikasyoncu, trafik polisi, gemi kaptanı, davulcu)	35

Kız çocuğu	Çocuk	57
	Öğrenci	223
	Diğer (hasta, balerin)	2
Erkek çocuk	Çocuk	106
	Öğrenci	266
	Diğer (tamirci, müşteri, sporcu)	6

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mili Eğitim Bakanlığı, Hayat Bilgisi ders kitabında, “Hayat Bilgisi dersi ile çocukların yaşam becerileri ve olumlu kişisel nitelikler geliştirmeleri amaçlanmaktadır” yazmaktadır. Okulun amacı; çocuklarımızı özgür bireyler olarak yetişmesini sağlamaktır. Özgür bireyler, eşitlikçi bir toplumun dinamiklerini oluşturmaktadır. Eşitlikçi bir toplumu için de geleneksel kalıp yargılara dayalı cinsiyetçi öğelerden arınmış bir eğitime ihtiyacımız

vardır. Sendikamızın uzun yıllardır bu konuda mücadele vermektedir. Mücadelemiz sonucu bu sene Mili Eğitim Bakanlığı, hizmet içi eğitim programına “Toplumsal Cinsiyet Eğitim”lerini dahil etmiş, ders kitaplarını hazırlayanlar için “Toplumsal Cinsiyet Rehberi” hazırlamaya başlamış. Toplumsal Cinsiyet Rehberi’nin taslağını sendikamıza göndererek, görüşlerimize başvurmuştur. Bunlar olumlu gelişmelerdir. Ancak yukarıdaki sayısal verilerde de gördüğünüz üzere, ders kitapları geleneksel toplumsal cinsiyeti üretmeye devam etmektedir.

Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki görsellerin incelenmesi sonucu elde edilen sayısal verilere göre;

<ul style="list-style-type: none"> Genelde erkek yetişkin sayısı, kadın yetişkin sayısından fazla,
<ul style="list-style-type: none"> Erkek çocuk sayısı, kız çocuk sayısından fazla,
<ul style="list-style-type: none"> Kız çocukları daha çok anne ve yetişkin kadınlarla birlikte, okulda, evde ve civarında görülmektedir.
<ul style="list-style-type: none"> Erkek çocukları daha çok baba ve yetişkin erkeklerle birlikte, dışarıda görülmektedir.
<ul style="list-style-type: none"> Yetişkin kadınların büyük çoğunluğu anne ve eş rolünde, meslek sahibi kadınlar ise annelik rolünün devamı sayılan öğretmenlik, hemşirelik, hasta bakıcılığı gibi mesleklerde görülmektedir,
<ul style="list-style-type: none"> Yetişkin erkeklerin meslek yelpazesi kadınların iki katından fazladır. (Erkek meslekleri; 1. müdür, 2. öğretmen, 3. tamirci, 4. marangoz, 5. çiftçi, 6. garson, 7. aşçı, 8. fırıncı, 9. ütücü, 10. temizlikçi, 11. şoför, 12. asker, 13. polis, 14. doktor, 15. telekomünikasyon uzmanı, 16. gemi kaptanı, 17. davulcu, 18. ressam, 19. oyuncu, 20. müzisyen, 21. hâkim, 22. ayakkabıcı, 23. kasap, 24. halıcı, 25. bilim insanı, 26. itfaiyeci, 27. şair, 28. bekçi, 29. milletvekili, 30. işçi, 31. postacı, 32. laborant) (Kadın meslekleri; 1. öğretmen, 2. doktor, 3. müzisyen, 4. sekreter, 5. memur, 6. hemşire, 7. eczacı, 8. mimar, 9. terzi, 10. çiftçi, 11. aşçı, 12. hasta bakıcı, 13. kuru temizlemeci).
<ul style="list-style-type: none"> Meslek sahibi erkekler genellikle, yönetici ve denetleyici konumundadırlar.
<ul style="list-style-type: none"> Erkek çocuklar bağımsız ve etkin, kız çocukları ise edilgen ve bağımlı görülmekte,
<ul style="list-style-type: none"> Okulda sınıf ve kulüp başkanları genellikle erkek çocuklarıdır.
<ul style="list-style-type: none"> Okul kurallarına uymayanlara örnek olarak erkek çocuğu figürleri, kurallara uyan özellikle de görgü kuralları bölümünde kız çocuğu figürleri kullanılmıştır.
<ul style="list-style-type: none"> Toplumsal kurallara uymayanlar (örneğin trafik kurallarına uymayan) bölümünde yine erkek çocuğu figürü kullanılmıştır. Kurallara uymamak bir bakıma özgürlüktür.
<ul style="list-style-type: none"> Kız çocukları kabarık etek ve elbise ile erkek çocukları ise gömlek ve pantolonlu olarak görülmektedir. Pantolon giyen kız çocuğu figürü bir

ikiyi geçmemektedir.
<ul style="list-style-type: none"> • Kız çocukları genellikle ip ve bebekle oynarken, erkek çocukları çoğunlukla topla oynamaktadır.
<ul style="list-style-type: none"> • Hayallerim başlıklı bölümde, hayal kuran, geleceğe ait planları olan erkek çocuğudur.
<ul style="list-style-type: none"> • Dış mekânlarda yetişkin erkekler genelde bir meslek icra ederken, dış mekânlarda bulunan yetişkin kadınlar meslek icra etmeksizin görülmektedir.
<ul style="list-style-type: none"> • Kamusal alanda bir meslek icra eden kadınlar, genellikle erkeklerin yardımcısı olarak görülmektedir. Örneğin, mahkemede hâkimin yanında yazıcı olarak; laboratuarda teknisyenin yanında yardımcı gibi).
<ul style="list-style-type: none"> • Ders kitaplarındaki ailelerin nerdeyse tamamı kentli, orta ekonomik seviye sahip, mutlu çekirdek aile modelini yansıtmaktadır. Bu tablo kırsal kesimlerde yaşayan veya anne-babadan birini kaybetmiş çocukların yaşamsal gerçeklerine uymadığı gibi çekirdek aile modeline uymayan ailelere mensup çocukların ruhsal durumlarını da olumsuz etkileyebilme olasılığına sahiptir.

İncelenen kitaplarda, kadınlar ve erkekler toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp yargılara uygun roller, mekânlar ve eylemler içinde yer almaktadır. Ders kitapları aracılığıyla geleneksel cinsiyetçi bakış açısı yeniden üretilmektedir.

ÖNERİLERİMİZ

<ul style="list-style-type: none"> • Ders kitapları hazırlanırken, kadın anne ve eş rolünden çıkarılmalı,
<ul style="list-style-type: none"> • Kadın evinden çıkarılmalı daha çok kamusal alanla yer almalı,
<ul style="list-style-type: none"> • Özellikle kız çocuklarına cesaret verici başarı örnekleri yer almalı,
<ul style="list-style-type: none"> • Kız ve erkek çocuklarının hayal güçlerini geliştirici, özgür bireyler olabilmeleri için geniş bir etkinlik yelpazesi sunulmalı,
<ul style="list-style-type: none"> • Erkekler, kamusal alanın dışında, ev içinde her bakımdan iş birliği yapan erkek figürüne eşitlenmeli,
<ul style="list-style-type: none"> • Hizmet içi eğitimlerine dahil edilen, “Toplumsal Cinsiyet Eğitimleri” bütün öğretmenler için zorunlu olmalı,
<ul style="list-style-type: none"> • Kitap inceleme komisyonlarında sendika ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri bulunmalı,
<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim fakültelerinde, “Toplumsal Cinsiyet” dersi konulmalı ve zorunlu olmalıdır.